

Végezetül megállapíthatjuk, hogy – Fodor István szavaival – „*Jerney felkészültem, széles irodalmi ismeretek birtokában indult utazásra, gyűjtése szinte példamutatónak mondható. Eredményei és következtetései kora színvonalán álltak és az sem meglepő, ha reformkori hazaszeretete és népe történelmének szeretete sok esetben átsugárzik tudományos állásfoglalásain.*”³⁵ Idézzünk Gyárfás István kései búcsúztatójából, amiben megállapítja, hogy „*Jerney kiválóan tudományos hazafi volt. Olykor merész és a szigorú bírálatokat ki nem álló következtetéseit fedjük el hazafiságának leplevel, fedjük el többi érdemeivel, melyek közül kiemelést érdemel azon hazafias tette, hogy Moldvában két hónapi tartózkodása alatt a testvéri csángók szomorú helyzetével megismerkedvén, hogy ezeket az elenyészéstől megmentse, buzdítólag felemelte szavát s keleti utazásának erre vonatkozó részletei oly lelkesedést idéztek elő nemzetünkél, mely évek alatt érlelődve, egyik alapjául szolgált a bukovinai magyarok hazánkba oly szép sikerrel megkezdett betelepítésének.*”³⁶

Aki egy kicsit is jártas nagy, megszállott utazóink sorsának ismeretében, az érdekes és tanulságos közös vonásokat fedezhet fel az útjaik során felmerülő nehézségek tekintetében. Julianus barától Körösi Csomán át, Vámbéry Árminon, Stein Aurélon át Domokos Pál Péterig – sok más társukkal együtt – valamennyien közelebbi, vagy távolabbi, keleten maradt véreinket keresték, vagy éppen találták meg, s valamennyiüknek hasonló természetű akadályokat kellett leküzdeniük. S ha koronként változott is a veszélyek súlyossága – hiszen a rabszolgaként való eladáshoz képest a román szekuritáé üldözése, vagy a jánicsár lelkű moldvai katolikus papság áskálódásai mégiscsak enyhébb veszedelmet jelentettek –, akárcsak a népmeséink hőseinek, keleti vándorainknak is szinte azonos forgatókönyv szerint kellett szembenézniük az eleve elrendeltetett akadályokkal.

Szinte valamennyi keletre induló Ázsia-kutatónak – köztük Jerney Jánosnak is – szembe kellett szállnia és meg kellett küzdenie ezzel az útjukban álló hétfejú sárkánnyal.

Halász Péter

Kétszáznegyvenöt éve született Kováts János, Eger mecénása

Kétszáznegyvenöt évvel ezelőtt, 1764. augusztus 25-én Egerben született Kováts János mecénás és nevelő. Apja a város vagyonos polgára volt. Gyermekkoráról semmiféle adat nem maradt fenn. Elemi iskolai, gimnáziumi és jogi tanulmányait szülőhelyén végezte. 1781. szeptember 30-án 17 éves korában Bécsbe ment jogi ismeretek és a német nyelv tanulása céljából. Majd 1783 december elején nevelő lett a gróf Bánffy családnál, ahol német nyelvet tanított, s közben franciául tanult. Amikor gróf Bánffy Györgyöt Erdély kormányzójává kinevezték, ő is velük ment. Miután a családnál 15 évig szolgált, 1798-ban megvált tőlük. Ebben az évben Erdélyből visszakértül Bécsbe, ahol herceg Pálffy Károly magyar királyi udvari főkancellár unokáinak nevelője lett. Itt húsz évet töltött el. Egyik neveltje gróf Pálffy Károly 1817-ben 10 ezer ezüstpengő jutalmat adott neki. Ekkor már olyan híres, hogy felkeltette a császári és királyi udvar figyelmét is. I. Ferenc császár és király magához hívatta, s megbízta Ferdinánd trónörökös és testvérei, Rajner és Lajos főhercegek nevelésével. Őket magyar nyelvre és irodalomra oktatta 18 éven keresztül. Mivel nevelő munkája igen eredményes volt, az uralkodó 1827-ben aranyéremmel tüntette ki, s a magyar királyi udvari kancelláriához udvari ágensé nevezte ki.

Szorgalmas munkája révén jelentős vagyont halmozott fel, amelyeket nemes célokra áldozott.

Időközben ismerkedett meg Tarkovics Gergellyel, aki az udvari királyi kancelláriánál a görög katolikus vallásügyek referense volt. Az ismeretség oly szorosra vált, hogy a két férfi között sűrű tartó barátság jött létre. E barátság érlelte meg Kováts Jánosban azt a gondolatot, hogy Felső-Magyarországon közkönyvtárat alapítson, amely 1821-ben Eperjesen valósult meg. Alapítványát 1830-ban a király diplomával erősítette meg. Ezt követően hálája jeléül az eperjesi görög katolikus egyházmegye két példányban megfestette az adományozó arcképét Miklóssy József bécsi festővel. A kép egyik példányát a

³⁵ Fodor 1984. 44. old.

³⁶ Gyárfás 1883. 35. old.

Kováts János által alapított könyvtárban helyezték el, a másik példány pedig a Nemzeti Múzeum képtárába került.

Hétezer forintot áldozott az egri városi kórház és szegényintézet létesítésére. Az 1829-ben kelt végrendeletében vagyonának általános örökösévé tette az említett két intézményt. Az egri szegény diákok segélyezésére 12 ezer ezüstpengős alapítványt létesített. Ezen kívül alapítványt hozott létre a kolozsvári kórház, a protestáns ifjak és a Nemzeti Színház javára.

Kováts János nevéhez fűződik az Eger város felszabadulási és úrbéri perében való közreműködése. A felszabadulási per a település szabad királyi városi rangjáért folyt. Az úrbéri per pedig azt jelentette, hogy a város területeket követelt a kettős földesuraságtól, az érsekségtől és a káptalantól.

Amikor Kováts János Bécsben élt, már mindkét per aktái a Királyi Kancelláriában voltak. Eger városi közönsége 1807-ben közakaratlanul Kováts Jánost nevezte ki teljes jogú megbízottjának, hogy a kancelláriánál az említett körökben képviselje a várost. Sajnos Kováts ügybuzgalmának nem lett eredménye. A város nem kapta meg a szabad királyi városi rangot, s csak 1854-ben szabadult fel a kettős földesuraság alól.

Eger nagy fia 1834. április 12-én hunyt el Bécsben. Ezt követően a város méltóképpen emlékezett meg róla. 1834. május 11-én az ebből a célból összehívott közgyűlésen arcképét kifüggesztették a városháza nagytermében. A gyűlésről felvett jegyzőkönyvben eme szavak állnak: „Áldás és örök áldás Kováts János nagyemlékű földink hamvaira; dicsőség kövesse az örök életben is dicső tetteit. Legyen tündöklő példa e nagy hazánk fia utódainak előtt; s adjon a Gondviselés hazánknak és városunknak sok ily jeles hazafit és polgárt.”

A második világháború előtt emléktáblát helyeztek el szülőházán. 1958-ban pedig a volt szegényházon ugyancsak emléktáblát helyeztek el, amely szintén hirdeti elévülhetetlen érdemeit. Kováts János Eger város rokonszenves, áldozatkész szülőtte volt. Jelmondata: „Szép meghalni hazám érted, vagyis élni sokáig s hasznos tettekkel szolgálni halálig a közt” – ma is érvényes.

Szecsó Károly

Irodalom: *Kováts János:* Eger városában felállítandó stipendiumokról való fundacionális levele az alább megírtak. Eger, 1824; *Szabó Ignác:* Aki Eger városát legjobban szerette. Kováts János emlékezete. Eger, 1895. *Szecsó Károly:* Kováts János emlékezete. Heves Megyei Népújság, 1989. augusztus 25.

Száznyolcvan éve született lehotkai Lehoczky Tivadar, Bereg helytörténésze



Természetesen a régi, a történelmi Bereg vármegye helytörténésze! S még akkor is mindenek előtt helytörténész, ha hosszú élete során – nyolcvanöt évet élt – történész, régész, néprajzkutató, de múzeumalapító, fordító és író is volt egy személyben. Valóságos polihisztor! Aki életének utolsó hat évtizedében ugyan Munkácson élt, annak történetét (is!) kutatva, s megismertetésének több könyvet is szentelve, tevékenysége mégsem korlátozódott Zrínyi Ilona városára. Merthogy kiterjedt egész Bereg vármegyére!

Ezt pedig azért indokolt már most megfogalmazni, mert többen is szívesen nevezték Lehotzkyt – természetesen jó értelemben – Munkács tudósának! E tájék egy másik jelese, *R. Vozári Aladár* az *Officina Képeskönyvek* 55. köteteként 1943-nan megjelent MUNKÁCS című könyvében például így írt: „Lehotzky Tivadar testestől-lelkestől Munkács tudósa volt.”

Van ebben igazság, a megfogalmazás azonban így, mégis leszűkítőnek nevezhető.